

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.4.5>

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕОЛОГІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Токарчук Ольга Володимирівна,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті підкреслено, що держава не здатна існувати без ідеології, яка є ключовою основою державотворення. Будь-яка держава завжди мала свій ідеологічний складник, навіть незважаючи на проголошену деідеологізацію. Сучасним фундаментом будь-якої ідеології є її правові засади, які закріплюють як принципи життєдіяльності держави і суспільства, так і одночасно є основним елементом формування правосвідомості.

Соборність є не тільки географічною або територіальною ознакою, а це насамперед здатність народу ефективно захищати та розбудовувати Українську державу шляхом об'єднання зусиль усіх її громадян, які проживають в Україні, а також за її межами. Це духовна єдність держави. Тільки таке розуміння релігійної, культурної, мовної, економічної та інформаційної єдності може сприяти створенню єдиного національного простору і допомогти всім українцям, незалежно від місця проживання, усвідомити себе єдиною нацією.

Стверджується, що успішна держава не може існувати без національної об'єднавчої ідеології та відповідних інститутів, метою яких є відтворення цієї ідеології у свідомості як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. У сучасних умовах для суспільства єдиною ідеологією, здатною забезпечити стабільність держави і належний рівень матеріального і духовного життя індивіда, є система цінностей, заснована на домінуванні принципу верховенства права.

Формуючи систему національних інтересів, насамперед варто брати до уваги національні цінності – спільні духовно-релігійні цінності, патріотизм, інтелектуальний і культурний код та ідеали українського народу, традиції, норми і правила поведінки, інноваційні засади модернізації національної економіки та політики держави відповідно до нових завдань, економічних укладів, національних інтересів і сучасних викликів, оскільки власне вони закладають ціннісну основу системи національної безпеки держави та ключовий зміст національної ідеї.

Ключові слова: національна ідеологія, державотворення, соборність, національні інтереси, верховенство права, народ.

Tokarchuk Olha. National ideology in Ukrainian state formation: a value aspect

The article proves that the state cannot exist without ideology, which is an important basis for state formation. Any state has always had its ideological component, even despite the declared de-ideologization.

The modern foundation of any ideology is its legal foundations, which establish both the principles of the life of the state and society, and, at the same time, are the main element of the formation of legal awareness. Unity is not only a geographical or territorial feature, but it is, first of all, the ability of the people to effectively protect and build the Ukrainian state by uniting the efforts of all its citizens living in Ukraine, as well as abroad. This is the spiritual unity of the state.

Only such an understanding of religious, cultural, linguistic, economic and informational unity can contribute to the creation of a single national space and help all Ukrainians, regardless of their place of residence, to realize themselves as a single nation.

It is argued that a successful state cannot exist without a national unifying ideology and relevant institutions, the purpose of which is to reproduce this ideology in the mind at both the societal and individual levels.

In today society, the only ideology capable of ensuring the stability of the state and the proper level of material and spiritual life for an individual is a system of values based on the dominance of the principle of the rule of law, political pluralism and a free market economy.

When forming a system of national interests, first of all, it is necessary to take into account national values – common spiritual and religious values, patriotism, intellectual and cultural code and ideals of the Ukrainian people, traditions, norms and rules of conduct, innovative principles of modernization of the national economy and state policy in accordance with the new tasks, economic systems, national interests and modern challenges, since they actually lay the valuable basis of the state national security system and the key content of the national idea.

Key words: national ideology, state formation, collegiality, national interests, rule of law, people.

Національна ідеологія зумовлює державний устрій, а громадянське суспільство повинно бути певним, що він є справедливим. У будь-якій діяльності людина визначає мету. Метою всього народу є ідеологія суспільства, окреслена законом. Без цієї ідеї немає єдності людей, а отже, і прогресу в матеріальній і духовній сферах.

Пишучи про ідеології, здебільшого обмежуються обговоренням певних структурних комплексів ідей, установок та переконань, які функціонують у суспільстві й за допомогою основних зацікавлених сторін змагаються за людський розум. В альтернативному підході, навпаки, уникають соціологічної складової частини та переносяться у більш антропологічний вимір, який бачить у ідеології своєрідну призму, через яку людина дивиться на світ.

Метою статті є окреслення визначальної ролі національної ідеології як основи українського державотворення, адже, коли український народ розвивався в різних політико-правових реаліях, національна ідея стала тим чинником, що сприяв сучасному утвердженню нації.

Явище державотворчої ідеології в авторитарних загалом досліджене детально, однак у випадку з демократичними та гібридними режимами проблема залишається не досить вивченою. Приховані державотворчі ідеології, які лише опосередковано або ж взагалі не зафіксовані в законодавстві, є менш дослідженим питанням і мають більший простір для наукових розвідок. Проблематика національної ідеології в українському державотворенні досліджувалась у межах української історико-правничої думки такими науковцями, як: О. Бочковський, С. Дністрянський, О. Ейхельман, В. Кучабський, Р. Лашенко, В. Липинський, В. Старосольський, С. Томашівський, С. Шелухін,

А. Яковлів та ін. Це активні діячі з практичним досвідом роботи, які прагнули до вирішення проблем у політичній і правовій сферах, бажали поділитися власним досвідом, ідеями. Мислителями міжвоєнної еміграції здійснювалося обґрунтування національної ідеології державотворення, проводилася дискусія та обговорення державно-правових ідей однодумців і противників. Теоретичному осмисленню такої проблематики присвятили свої праці Б. Андрусишин, І. Бойко, О. Головка, В. Гончаренко, В. Горбатенко, А. Колодій, М. Костицький, О. Копиленко, Н. Пархоменко, В. Смолій, В. Тернавська та ін. Застосовуючи різні науково-методологічні підходи, українські вчені здійснили вагомий внесок у розуміння зазначеної проблеми. Виразним видається зміщення акцентів на осмислення національної, культурної, історичної, політичної ролі українського народу, втілення складного шляху кристалізації української незалежної державницької ідеології.

Поняття «ідеологія» викликає у суспільстві певну недовіру та сумнів. Це зумовлено насамперед тим, що у ХХ столітті з такою категорією асоціювали лише антидемократичні режими. У суспільстві існує не зовсім правильне усвідомлення ідеології. Ідеологія, пройшовши тривалий шлях еволюції і розвитку, ідейною основою має філософію. Структурною часткою ідеології є релігійна основа, що виокремилася з філософської. Вона досить значуща не лише для теократичних держав, адже релігійні норми є ґрунтом моральних основ будь-якого суспільства. Національна ідеологія – явище багатогранне й застосовується як для визначення та характеристики комплексної категорії, так і для окремих її складників [1, с. 101].

У сучасний період є потреба у розмеж-

уванні понять «державницька ідеологія» та «публічна ідеологія». Принципова відмінність між ними полягає у тому, що державницька ідеологія є імперативною і зобов'язуючою, тоді як публічна має спрямовуючий характер із допустимим відхиленням. Державницька ідеологія – це «владний продукт», який не допускає ревізії «знизу», а публічна ідеологія функціонує на обох рівнях одночасно та є взаємопроникною [2, с. 5].

З'ясовуючи сутність «національної ідеології», великого значення заслуговують ціннісні характеристики, які зумовлюють реакцію людей на явища дійсності і спрямованість їхніх дій. Нині важливої ролі набувають політико-правові цінності, які покликані гарантувати безпеку індивіда, суспільства, держави, людства.

Варто погодитися з М. Костицьким, що перед Українською державою, громадянським суспільством, кожним українцем постали колосальні екзистенційні виклики. Екзистенційними викликами для українського громадянського суспільства, з погляду вченого, є: національна ідентичність української нації, наявність української мови як окремої, більш як тисячолітня історія української держави та української нації, економічні проблеми, вияви недовіри до влади й вищих посадових осіб, пандемія COVID-19, масова еміграція з України, війна росії проти України та її наслідки, ін. [3, с. 183].

Видається, що лише активізація і цілеспрямоване застосування внутрішніх розумових, природних, духовних, фізичних ресурсів нації здатні створити передумови для здобуття абсолютного авторитету й потужної сили держави. Щоб це стало реальністю, потрібно об'єднати зусилля усієї нації для дійсного утвердження чинників, які здатні згуртувати українців, а саме: відновлення територіальної цілісності та суверенітету України; дотримання верховенства права; розвиток активного громадянського суспільства; мовне питання як рушійна сила державотворення; зміцнення української незалежної національної церкви; усвідомлення і повага до спільної культурно-історичної традиції.

Для позитивної трансформації національної ідеології потрібно сфокусуватися на власній еліті. Коли провідники нації ведуть боротьбу за державну незалежність

усього народу, тоді кожен представник такої нації для них союзник, без якого здобуття незалежності не видається можливим.

Українська національна ідея має три базові компоненти, зауважує І. Бойко, – це свобода, справедливість, безпека. Ці категорії є важливими складниками національних цінностей. Серед рис українського національного характеру варто виокремити релігійність, свободолюбство, працелюбність, демократичність, толерантність. Національна ідея визрівала у глибинних пластах суспільної свідомості нації. Вона є об'єднувальною вже тому, що завжди відповідає колективному прагненню національної спільноти [4, с. 78]. Національна ідея окреслює теоретичні засади національної свідомості та є підвалиною для державотворчої ідеології. Монополізація української національної ідеї призведе до того, що представники, які належать до протилежних партій чи об'єднань, стануть небезпечними конкурентами, а це негативно позначиться на національних інтересах [5, с. 17].

Слушною є думка А. Колодія, що національна ідея може виражатися в різних формах, однак ключовим моментом є не лише її зрозумілість, сприйняття, внутрішня і зовнішня об'єктивізація, але й практична реалізація, зокрема в діях органів публічної влади, приміром щодо сфери розбудови громадянського суспільства [6, с. 189]. Органи влади реалізують державну політику, яка спрямована на досягнення цілей низки планів розвитку, програм, стратегій, що доповнюють одна одну та націлені на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни та добробуту її населення, забезпечення пріоритетності прав і свобод громадян України [7, с. 146].

Національна ідея України здатна послужити інтегруючою ознакою для підсилення взаємодії громадянського суспільства й держави. Національну ідею А. Колодій визначає як «об'єднуюче, зумовлене політичними інтересами переконання певної спільноти людей незалежно від їх етнічного походження щодо єдності своєї спільноти на певній території із певною державою, правом, культурою, традиціями, національною свідомістю, особливим менталітетом, характером, історичною пам'яттю, міфологією, мовою, економічно-господарським устроєм» [6, с. 189].

Національні інтереси є сукупністю загальних для членів такої соціокультурної спільноти потреб, задоволення та захист яких служить необхідною умовою її існування й підтримки ідентичності як суб'єкта історії [8, с. 77]. В умовах пріоритету матеріального над духовним під інтересом найчастіше розуміють матеріальні блага, правові й політичні аспекти життєдіяльності людини. Є думка, що кінцевою причиною, що породжує національні інтереси, є потреба самозбереження [9, с. 116]. Відповідно до іншого підходу національні цінності є базою для формування інтересів як особистості, різних соціальних спільнот, держави. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. фундаментальними національними інтересами України є: 1) державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями [10].

Національні інтереси – це комплекс матеріальних і духовних потреб людини, стрижнем яких є потреба людини у самореалізації. Національний інтерес разом із національною ідеологією є конститутивною засадою розвитку української державності й запорукою національної безпеки. Суб'єктом національного інтересу, державотворчої ідеології та національної безпеки є критична маса особистостей у суспільстві, яка здатна цілісно поєднувати всі аспекти соціального буття [11, с. 65].

Актуальною видається думка українських учених, що сьогодні є необхідність у досконалій правовій базі щодо «забез-

печення національного суверенітету на триєдності верховенства, контролю й здатності до збалансованої мобілізації суверенітету держави над тріадою ресурсів військового, економічного й культурного суверенітету, які гарантують життєздатність самого інституту держави, своєрідність її національного обличчя (ідентичності), спадкоємність і оригінальність правопорядку» [12]. Національні інтереси можуть межувати із загальними базовими цінностями, а з окремими можуть входити у протиріччя [12].

Економічні й політичні інтеграційні процеси дозволяють стверджувати про домінуюче становище впливових політиків у міжнародній правотворчості. Їхня позиція прямо чи опосередковано впливає на правову політику інших національних держав. Таким чином, в умовах глобалізації правова політика, яка визначає напрями в правотворчості, зумовлена суверенністю держави, можливістю самостійно встановлювати принципи внутрішньої і зовнішньої політики відповідно до національних інтересів і самостійно її реалізовувати [14, с. 96].

Указом Президента України «Про День Української Державності» від 24.08.2021 р. з метою утвердження спадкоємності більш як тисячолітньої історії українського державотворення, спираючись на історію української державності, зважаючи на потребу утвердження історичної справедливості, встановлено, що День Української Державності щорічно відзначатиметься 15 липня – у День Хрещення Київської Русі-України, коли вшановується пам'ять про видатного державотворця, святого рівноапостольного князя Київського Володимира Великого.

В основі доктрини державних заходів до цієї дати – спадкоємність державотворчих традицій України від Русі до сучасного періоду. День Української Державності дозволяє пам'ятати нам про тисячолітню історію українського державотворення та вшановувати всі його етапи, а також усіх, хто доклав зусиль, щоб Україна відбулася як держава. Прикметними характеристиками успішної державності є втілене право нації на незалежність, ефективний державний апарат і дієздатне військо, міжнародне визнання держави [13].

Уважаємо, що національна ідеологія повинна стати пріоритетним складником політико-правової і соціально-економічної дискусії, адже вона є важливим елементом майбутніх трансформацій, покликана дати відповідь на важливе питання щодо підходів до формування і вибору стратегії розвитку України. Потреба в українській державотворчій ідеології зумовлена впливом зокрема глобалізаційних процесів у сучасному світі.

Так, державотворча ідеологія здатна здійснювати вплив на збереження національної ідентичності. Необхідно поставити на порядок денний такі завдання: сконструювати правдиву історію; сконсолідуватися довкола українства як спільноти у найширшому розумінні цього слова; генерувати сенс нашого існування з проектом майбутнього [15, с. 70].

У цьому контексті Ю. Калиновський та Є. Мануйлов доводять, що реалізація інноваційної, інформаційно-просторової моделі розбудови національної держави та розробка відповідної стратегії розвитку диктують потребу опрацювати систему ідеологічного забезпечення державотворення, яка буде ґрунтуватися на загальноукраїнських інтересах, акумульованих пріоритетами української національної ідеї. Україна – держава українська, соборна, гідна людини, нації та людства [16, с. 28].

Коли пишемо про державу українську, то усвідомлюємо потребу формування нових засад і цінностей, на яких варто розбудовувати державу. Це – спільні духовно-релігійні цінності, патріотизм, інтелектуальний і культурний код та ідеали українського народу, традиції, норми та правила поведінки, інноваційні засади модернізації національної економіки та політики держави відповідно до нових завдань, економічних укладів, національних інтересів і сучасних викликів.

Соборність – це не лише територіальна ознака, але і спроможність народу ефективно відстоювати та розвивати українську державу шляхом інтеграції сил усіх громадян, які проживають в Україні та за кордоном. Це духовна єдність нації. Тільки таке розуміння соборності допоможе сформувати єдиний національний релігійний, культурно-мовний, економічний, інформаційний та ін. простір, який дасть змогу українцям, незалежно від місця їх прожи-

вання, усвідомити себе як соборна нація.

Україна, яка гідна людини, нації, людства, вимагає створення належних соціальних, екологічних, економічних умов для кожного індивіда шляхом підвищення рівня матеріального добробуту, європейських стандартів життя, і, що важливо, духовно-релігійних основ, можливостей самореалізації, спілкування, національно-творчого середовища. Історія «Майданів» в Україні доводить, що неможливо відмежувати спільні ідеали всіх українців – гідність, свободу людини та нації від європейських і загальнолюдських [17, с. 14–15].

Однак, окрім прагнень, потрібно мати глибоку віру в правдивість, законність і необхідність власних бажань і вчинків. Ця віра зумовлює такі риси, як завзяття, витривалість, непохитність, що передаються з покоління в покоління і, врешті-решт, зумовлюють досягнення бажаної мети. Очільники, які долучені до справи будівництва України, повинні мати повагу як до себе, так і повагу до власної ідеї.

На призабуту українцями княжу добу нашої державності заявила права як на свою росія. Ці претензії з'явилися наприкінці XVIII століття. Російські історики, правники, філологи сформували наукову концепцію про спільну добу державності у період князювання Київських князів, пов'язали її з вигадками росіян про династичні права панівної династії Романових, поширювали цю теорію не тільки в росії, але й за кордоном. Доктрині про «три ветви єдиного русского народа», про початок московської державності у період княжої доби, про «воссоєдинение отторгнутой прародительской отчини» було надано обов'язковий характер на офіційному рівні. Таким чином розривалася цілісність історичного процесу українського народу. Москва присвоїла собі початковий етап української історії держави і права, штучно продовживши своє історичне існування на території, де її фактично ніколи не було. Ці процеси несприятливо відобразилися на молодому поколінні українського народу, якому доводилося жити, навчатися, діяти під натиском штучно створених, але обов'язкових доктрин. Історична державна традиція потроху забувалася, відбувався розрив між поколіннями [18, с. 21].

Зусилля М. Грушевського, його учнів та однодумців, які піддавалися критиці зі сто-

рони російських псевдонаукових доктрин, виявилися дещо запізнілими, оскільки не встигли поширитися серед загалу української інтелігенції, а також були мало відомі широким верствам населення.

Коли постало питання обґрунтування права українського народу на власне державне існування, то насамперед керувалися принципом В. Вільсона про право націй на самовизначення. Але ж український народ не вперше виходив на арену державності. Лідери того часу недооцінили значення української історичної традиції.

Відновлення незалежної держави 1918 р., кров пролита тисячами борців за цю державу в 1918–1921 рр., страждання в окупації більшовиків, поневіряння в еміграції розкрили очі українському народові на історичну правду і з новою силою воскресили в душі народу політико-правові традиції української державності, надавши їм реального значення. Вищевказані слова є актуальними для українців і у сучасний період, коли продовжується боротьба за українську державність та національну цілісність на різних фронтах – безпосередньо зі зброєю в руках, на волонтерській ниві, в інформаційному полі, у науковій діяльності, в освітній сфері.

Національна державно-правова традиція формується внаслідок важливих, знакових історичних подій у житті народу, які істотно вплинули на його подальший розвиток [19, с. 32].

С. Томашівський закликав земляків позбутися політичного романтизму наївної віри в дива та спасіння з чиєїсь ласки, щоб оцінювати події, обставини, сили, майбутні можливості керуючись не власними симпатіями, а, виходячи з реальної дійсності, планувати і розробляти організаційні заходи, власні практичні програми, свою органічну творчу працю [20, с. 48].

Державне будівництво, державна творчість, державний провід – це науково обґрунтоване уміння, до якого не варто братися будь-кому, не дбаючи про «державну механіку» та історичний досвід – попередній розвиток, результати праці своїх попередників. Ніхто не відмінив закон про відповідальність національних провідників, відповідальність політичну, моральну за їхні вчинки, методи і наслідки їхньої діяльності.

Обов'язок національних ЗМІ, особливо в період боротьби України до абсолютного незалежного політичного існування, – пробудувати, розвивати і скріплювати свідомість до адекватної критики своїх лідерів. В українців повинна бути одна мета, єдиний ідеал – захистити наявну державність.

Так, історично еліта України формувалася окремо від російської. До цього спонукала низка причин; однак важливого значення набувало те, що джерелом української інтелігенції було село [21, с. 239].

Ще С. Томашівський помітив різницю між національною ідеологією на Сході та Заході. На Заході елементи тісно пов'язані із провінцією, селом, хліборобство загалом є консервативним, досить сильним й характеризуються потужним впливом на ідейне, політичне, культурне життя нації. На Сході ж переважають ідеї, симпатії і боротьба, витворені в умовах міського життя. На Заході всі класи громадянського суспільства витворюють єдину органічну національну цілісність, тоді як на Сході між містом і селом – прірва. Якщо уважніше вдуматися в таке привілеювання міста, а поневолення села на Сході, можна зрозуміти духовність нової російської та української інтелігенції, писав століття тому С. Томашівський, її буржуазно-соціалістичний ґрунт, ненависть до села у одних, демагогію за посередництва міських робітничих «кличів» серед «темного мужицтва» у других, а також безоглядне використання і руйнування села як одними, так і іншими. Насправді, спасіння Східної Європи полягає передусім у відродженні села. В Україні не буде доти нормальних умов національного життя, доки не буде досягнуто політичної, економічної, культурної рівноваги між ними [20, с. 48].

Отже, щоб ідеологія була сприйнята суспільством, важливим чинником є витворення такої системи цінностей, яка б відповідала інтересам і потребам суспільства в цей історичний момент, адже зміст цінностей полягає не в них самих, а в інтересах і потребах, які вони зумовлюють. Українцям насамперед потрібні самоповага, самодостатність, почуття національної єдності з високим рівнем національної самосвідомості. Національна ідея – це той чинник, який здатен об'єднати всіх пред-

ставників українського народу без огляду на державні кордони на основі усвідомлення ними спільних традицій, права, мови, культури й дозволить утвердити невід'ємне право народу самостійно вирішувати свою долю. Органам державної влади належить справедливо відстоювати

і повноцінно представляти інтереси всіх громадян України на міжнародній арені, бути повноправними виразниками національних інтересів, легітимно гарантуючи сталість і стійкість у державно-правовому житті, дотримання прав і свобод українського громадянина.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марущак О.А. Щодо сучасного розуміння та значення ідеології. *Форум права*. 2020. № 2. С. 92–101.
2. Сухарина А.А. Державна та публічна ідеологія: аргументація теоретичного розрізнення. *Політикус*. 2019. № 4. С. 4–9.
3. Костицький М.В. Екзистенційні виклики громадянського суспільства. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В.А. Журавель (співголова), Н.С. Кузнецова (співголова), О.М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 172–187.
4. Бойко І.Й. Генеза та сутність української національної ідеї: державно-правовий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2024. С. 78.
5. Забаревський М. Вячеслав Липинський та його думки про українську націю та державу. Аугсбург, 1946. 51 с.
6. Колодій А.М., Лапко А.Г. Посилення взаємодії громадянського суспільства та держави: консолідація патріотичних сил. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В.А. Журавель (співголова), Н.С. Кузнецова (співголова), О.М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 188–201.
7. Купіна Л.Ф. Реєміграція та реінтеграція трудових ресурсів як виклик для інституційного механізму держави в період повоєнного відновлення України. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 6 (34). С. 143–155.
8. Дзьобань О.П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Харків : Майдан, 2007. 284 с.
9. Мала енциклопедія етнодержавознавства / ред. кол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ : Довіра, Генеза, 1996. 942 с.
10. Закон України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
11. Сабадуха В.О. Національний інтерес та державна ідеологія як умови конституювання української нації. *Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал*. 2021. Вип. 30. С. 60–66.
12. Гай-Нижник П. Українська національна ідея: соборні чинники та визначальні засади. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2019doc-ukrainian-national-idea.php> (дата звернення: 14.09.2024).
13. Цього року Україна вдруге відзначає День Державності: інформаційні матеріали. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/cogo-roku-ukrayina-vdruge-vidznachaye-den-derzhavnosti-informaciyni-materialy> (дата звернення: 14.09.2024).
14. Тернавська В.М. Правотворчість держави в умовах глобалізації та глокалізації як основних тенденцій у праві. *Нове українське право*. 2024. № 2. С. 95–101.
15. Миклащук І. Державотворча ідеологія як чинник демократичного розвитку України. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 63–71.
16. Калиновський Ю.Ю., Мануйлов Є.М. Духовні імперативи вітчизняного державотворення: аксіологічний та безпековий контексти. «Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого». Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2020. № 1(44). С. 23–38.
17. Вовканич С.Й. Ідеологічні засади державотворення в системі стратегізації регіональної політики, національної економіки та безпеки України. *Регіональна економіка*. 2014. № 4. С. 7–23.

18. Яковлів А. Історичні традиції української державності. Прага, 1937. 25 с.
19. Терлюк І. «Державно-правова традиція» і «(українська) національна державно-правова традиція»: до питання про змістове значення понять. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2021. 2 (30). С. 26–35.
20. Томашівський С. Під колесами історії. Булава, Нью-Йорк. Видання друге. 1962 р. С. 48.
21. Липа Ю. Призначення України. New York City : Говерля, 1953. 307 с.